

O arheološkim istraživanjima lokaliteta Mukoše kraj Goriša 2020. godine

Belaj, Juraj; Krnčević, Željko

Source / Izvornik: **Annales Instituti Archaeologici, 2021, XVII, 228 - 238**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:291:397644>

Rights / Prava: [Attribution 3.0 Unported](#)/[Imenovanje 3.0](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-01**

INSTITUT ZA
ARHEOLOGIJU

Repository / Repozitorij:

[RIARH - Repository of the Institute of archaeology](#)

Annales
Instituti
Archeologici

Godišnjak
Instituta za
arheologiju

XVII - 2021

UDK 902/904
ISSN: 1848 6363

Nakladnik/Publisher

INSTITUT ZA ARHEOLOGIJU
INSTITUTE OF ARCHAEOLOGY

Adresa uredništva/Editor's office address

Institut za arheologiju/Institute of Archaeology
HR-10000 Zagreb, Jurjevska ulica 15
Telefon/phone 385 (0) 1 6150250
fax 385 (0) 1 6055806
e-mail: iarh@iarh.hr
http://www.iarh.hr

Glavna i odgovorna urednica/Editor in chief

Katarina Botić

Tehnički urednici/Technical editors

Katarina Botić
Marko Dizdar

Uredništvo/Editorial board

Marko Dizdar, Hrvoje Kalafatić, Ana Konestra, Siniša Krznar, Andreja Kudelić, Bartul Šiljeg, Asja Tonc, Marina Ugarković, Mario Gavranović (Austrija), Boštjan Laharnar, Alenka Tomaž (Slovenija), Vesna Bikić, Perica Špehar (Srbija), Miklós Takács (Mađarska)

Izdavački savjet/Editorial committee

Juraj Belaj, Saša Kovačević, Goranka Lipovac Vrkljan, Daria Ložnjak Dizdar, Branka Migotti, Ivana Ožanić Roguljić, Ante Rendić Miočević, Tajana Sekelj Ivančan, Tihomila Težak Gregl, Tatjana Tkalčec, Željko Tomičić, Ante Uglešić, Snježana Vrdoljak

Lektura/Language editor

Katarina Botić i autori / Katarina Botić and authors (hrvatski jezik/Croatian)

Prijevod na engleski/English translation

Kristina Deskar, Marko Maras i autori / Kristina Deskar, Marko Maras and authors

Korektura/Proofreaders

Katarina Botić

Dizajn/Design

REBER DESIGN
Umjetnička organizacija OAZA

Računalni slog/Layout

Hrvoje Jambrek

©Institute of archaeology, Zagreb 2021.

Annales Instituti Archaeologici uključeni su u indeks/
Annales Instituti Archaeologici are included in the index:
Clarivate Analytics services – Emerging Sources Citation Index
SciVerse Scopus – Elsevier, Amsterdam

Izrađeno uz financijsku potporu Ministarstva znanosti i obrazovanja Republike Hrvatske.
Made with the financial support of the Ministry of Science and Education of the Republic of Croatia.

E-izdanja. Publikacija je dostupna u digitalnom obliku i otvorenom pristupu na <https://hrcak.srce.hr/aia>
E-edition. The publication is available in digital and open access form at <https://hrcak.srce.hr/en/aia>

Ovaj rad licenciran je pod Creative Commons Attribution By 4.0 međunarodnom licencom /
This work is licenced under a Creative Commons Attribution By 4.0 International Licence

SADRŽAJ

Prethodna priopćenja

8 **Hrvoje Kalafatić
Bartul Šiljeg
Rajna Šošić Klindžić**

Rupe u mreži naselja sve manje: Bračevci – Baščine, novootkriveni neolitički kompleks kružnih utvrđenih naselja i srednjevjekovnog sela

17 **Daria Ložnjak Dizdar
Marko Dizdar**

Istraživanja groblja kasnog brončanog doba u Dolini 2020. godine

22 **Andreja Kudelić**

Postupak izrade posuda iz kasnog brončanog doba na nalazištu Kalnik – Igrišće

33 **Antonela Barbir**

Slatkovodni školjkaši u prapovijesnim slojevima na lokalitetu Ilok – dvor knezova Iločkih

40 **Ana Đukić
Filip Franković
Tara Pivac Krpanić
Sanjin Mihelić**

Rezultati probnih arheoloških iskopavanja u Općini Lovas 2011. i 2017. godine

69 **Domagoj Perkić
Marko Dizdar
Hrvoje Potrebica
Ivan Pamić**

Prapovijesni grobovi na ravnome iz Nakovane na Pelješcu

82 **Domagoj Perkić
Marko Dizdar
Hrvoje Potrebica**

Grob s položaja Gomile u Zakotorcu na Pelješcu

104 **Asja Tonc
Ivan Radman-Livaja**

Tragovi tekstilne proizvodnje na Gradini Svete Trojice

CONTENTS

Preliminary reports

8 **Hrvoje Kalafatić
Bartul Šiljeg
Rajna Šošić Klindžić**

Filling the network gaps: Bračevci – Baščine, new Neolithic circular enclosure and medieval village

17 **Daria Ložnjak Dizdar
Marko Dizdar**

Excavations at the Late Bronze Age cemetery of Dolina in 2020

22 **Andreja Kudelić**

The process of making vessels during the Late Bronze Age at the Kalnik – Igrišće site

33 **Antonela Barbir**

Freshwater bivalve from the prehistoric layers at the site of Ilok – Dvor knezova Iločkih

40 **Ana Đukić
Filip Franković
Tara Pivac Krpanić
Sanjin Mihelić**

The results of the trial archaeological excavations in the Lovas Municipality in 2011 and 2017

69 **Domagoj Perkić
Marko Dizdar
Hrvoje Potrebica
Ivan Pamić**

Prehistoric graves on flat terrain from Nakovana on Pelješac

82 **Domagoj Perkić
Marko Dizdar
Hrvoje Potrebica**

A grave at the Gomile site in Zakotorac on Pelješac

104 **Asja Tonc
Ivan Radman-Livaja**

Traces of textile production on the Sveta Trojica hillfort

112 Lujana Paraman
Marina Ugarković

O „helenističkom“ pogrebnom nalazu s Čiova kod Trogira

112 Lujana Paraman
Marina Ugarković

On the “Hellenistic” burial find from Čiovo near Trogir

123 Ivana Ožanić Roguljić
Bartul Šiljeg
Hrvoje Kalafatić

Rimska ruralna naselja u okolici Donjeg Miholjca

123 Ivana Ožanić Roguljić
Bartul Šiljeg
Hrvoje Kalafatić

Rural Roman settlements near Donji Miholjac

133 Ivana Ožanić Roguljić
Jere Drpić
Helena Nodilo

Rimsko ruralno naselje Lug kod Bjelovara

133 Ivana Ožanić Roguljić
Jere Drpić
Helena Nodilo

Rural Roman settlement of Lug near Bjelovar

142 Ana Konestra
Goranka Lipovac Vrkljan

Privjesak s likom Harpokrata iz rimske keramičarske radionice u Crikvenici (Ad Turres, sjeverna Liburnija)

142 Ana Konestra
Goranka Lipovac Vrkljan

The Harpocrates pendant from the Roman pottery workshop in Crikvenica (Ad Turres, northern Liburnia)

152 Ana Konestra
Fabian Welc
Paula Androić-Gračanin

Lokalitet na rtu Zidine u Loparu u kontekstu obalnih rezidencijalno-gospodarskih kompleksa otoka Raba

152 Ana Konestra
Fabian Welc
Paula Androić-Gračanin

The site at the cape Zidine in Lopar in the context of coastal residential and commercial complexes of Rab Island

171 Tatjana Tkalčec

Keramičke čaše iz burga Vrbovca u Klenovcu Humskom

171 Tatjana Tkalčec

Ceramic cups from the medieval castle of Vrbovec in Klenovec Humski

185 Sebatijan Stingl
Marijana Belaj

Religijska medaljica pronađena u grobu 253 u Gori kraj Petrinje

185 Sebatijan Stingl
Marijana Belaj

The religious medal found in grave 253 at Gora near Petrinja

Pregledni radovi

193 **Snježana Vrdoljak**

Uljevne kape (Gusszäpfen) i značaj ostave Brodski Varoš (Slavonski Brod)

204 **Asja Tonc
Marko Dizdar
Slavica Filipović**

Metalni nalazi s nalazišta Osijek – Vojarna, Učiteljski fakultet kao tragovi vojne prisutnosti

212 **Eduard Visković
Marina Ugarković**

Zaštitna arheološka istraživanja „kuće Škoko“ u Starom Gradu na otoku Hvaru

221 **Juraj Belaj
Sebastijan Stingl
Valerija Gligora**

O arheološkim istraživanjima ivanovačke kapele na lokalitetu Pakrac – Stari grad 2020. godine

228 **Juraj Belaj
Željko Krnčević**

O arheološkim istraživanjima lokaliteta Mukoš kraj Goriša 2020. godine

Stručni radovi

239 **Tea Kokotović**

Rezultati antropološke analize ljudskih koštanih ostataka s lokaliteta Mukoš kraj Goriša iz 2020. godine

247 **Mislav Fileš
Deniver Vukelić**

Oživljena povijest i komunikacija arheologije s javnošću

Review papers

193 **Snježana Vrdoljak**

Casting jets (Gusszäpfen) and the importance of the Brodski Varoš hoard (Slavonski Brod)

204 **Asja Tonc
Marko Dizdar
Slavica Filipović**

The metal finds from the site of Osijek – Barracks, Faculty of Education as traces of military presence

212 **Eduard Visković
Marina Ugarković**

Rescue excavation of “the Škoko house” in Stari Grad on Hvar island

221 **Juraj Belaj
Sebastijan Stingl
Valerija Gligora**

On the archaeological excavations of the chapel of the Knights Hospitaller at the site of Pakrac – Stari Grad in 2020

228 **Juraj Belaj
Željko Krnčević**

On the archaeological excavation of the site of Mukoš near Goriš in 2020

Professional papers

239 **Tea Kokotović**

Results of the anthropological analysis of the osteological material from 2020 excavations of Mukoš site near Goriš

247 **Mislav Fileš
Deniver Vukelić**

Living history and the communication of archaeology with the public

Kratki izvještaji

255 Jere Drpić

Arheološko istraživanje segmenta ceste Moždenec – Sudovec na položaju Zverinjak

258 Ivana Ožanić Roguljić
Mislav Fileš

Living Danube Limes; projekt dunavskog transnacionalnoga programa EU

Ostala znanstvena djelatnost Instituta za arheologiju

Asja Tonc
Kristina Turkalj

260-268

Short reports

255 Jere Drpić

Archaeological excavation of a segment of Moždenec – Sudovec road at the site of Zverinjak

258 Ivana Ožanić Roguljić
Mislav Fileš

Living Danube Limes; EU Danube Transnational Programme

Additional scientific activity of the Institute

Asja Tonc
Kristina Turkalj

260-268

Karta nalazišta

Map of sites

1. Ilok – dvor knezova Iločkih	12. Zvjerinjak
2. Općina Lovas	13. Klenovec Humski – Plemićki grad Vrbovec
3. Osijek – Vojarna, Učiteljski fakultet	14. Crikvenica – Ad Turres
4. Bračevci – Baščine	15. Lopar – rt Zidine
5. Donji Miholjac	16. Gradina Sveta Trojica
6. Brodski Varoš	17. Goriš – Mukoš
7. Dolina	18. Čiovo
8. Pakrac – Stari grad	19. Hvar – Stari Grad
9. Petrinja – Gora	20. Pelješac – Nakovana
10. Bjelovar – Lug	21. Pelješac – Zakotorac
11. Kalnik – Igrišće	

O arheološkim istraživanjima lokaliteta Mukoš kraj Goriša 2020. godine

On the archaeological excavation of the site of Mukoš near Goriš in 2020

Pregledni rad
Srednjovjekovna arheologija

Review paper
Medieval archaeology

Primljeno/Received: 31. 08. 2021.
Prihvaćeno/Accepted: 17. 11. 2021.

JURAJ BELAJ
Institut za arheologiju
Jurjevska ulica 15
HR-10000 Zagreb
jbelaj@iarh.hr

ŽELJKO KRNČEVIĆ
Muzej grada Šibenika
Gradska vrata 3
HR-22000 Šibenik
zkrncevic@gmail.com

Tijekom listopada 2020. godine Institut za arheologiju i Muzej grada Šibenika nastavili su 2002. godine prekinuta arheološka istraživanja lokaliteta Mukoš kraj Goriša. Lokalitet, koji je ranije bio tretiran kao gomila promjera oko 35 m i visine do 4 m, pod urušenjem skriva višemeterske ostatke objekta čije vrijeme nastanka, kao ni prvobitna namjena, još uvijek nisu poznati. Osnovu objekta čini pravokutnik veličine oko 18,70 x 19,25 m, koji na jednoj svojoj strani ima dvije manje, a na svim ostalima po jednu veću apsidu. Uočavaju se i unutrašnji zidovi objekta. Kada je objekt već bio urušen, u urušenje su, najvjerojatnije početkom novoga vijeka, bili ukopani brojni grobovi. Glavni cilj ovogodišnjih kraćih istraživanja bio je raskrčiti gusto raslinje izraslo na njemu, steći uvid u tlocrt objekta u mjeri u kojoj je to moguće, istražiti vidljive grobove te sve nacrtati i fotografski dokumentirati.

Ključne riječi: Mukoš, Goriš, sakralna arhitektura, gomila, novovjekovni grobovi

In October 2020, the Institute of Archaeology and the Šibenik City Museum continued the excavation of the site of Mukoš near Goriš that was discontinued in 2002. The site, previously considered to be a tumulus around 35 m in diameter and 4 meters in height, conceals several meters high remains of a structure under the collapsed material, time of origin or the original function of which are still not known. The base of the structure consists of a rectangle around 18.70 x 19.25 m, with two smaller apses on one side and one larger apse on all the other sides. The inner walls of the structure can also be noted. After the structure had already collapsed, multiple graves were buried in the collapsed portion, probably at the beginning of the early modern period. The main goal of this year's short excavation was to clear out the dense vegetation that had grown on it, gain insight into the floor plan of the structure, to the extent it was possible to do so, excavate visible graves, and document the findings in drawing and photos.

Key words: Mukoš, Goriš, sacral architecture, tumulus, early modern period graves

Uvod

Od 13. do 23. listopada 2020. godine Institut za arheologiju¹ i Muzej grada Šibenika nastavili su 2002. godine prekinuta arheološka istraživanja lokaliteta Mukoš kraj Goriša. Lokalitet se nalazi na oko 212–213 m n.v.,² između Goriša i Konjevrate u Šibensko-kninskoj

županiji.³ Smješten je oko 230 m zapadno/sjeverozapadno od suvremene, ali vjerojatno i mnogo starije, prometnice Šibenik – Drniš (sl. 1).

Povijest istraživanja

Lokalitet je prvi puta, prema našim saznanjima, rekonosciran 1985. godine. Na poziv tadašnjeg župnika Konjevrate fra Milana Ujevića, arheolozi Muzeja grada Šibenika Zlatko Gunjača, Ivo Pedišić, Marko Mendušić

1 Ovak je rad sufinancirala Hrvatska zaklada za znanost projektom Razvoj i naslijeđe viteških redova u Hrvatskoj (milOrd) (HRZZ, IP-2019-04-5513). O mogućoj vezi lokaliteta i viteških redova vidjeti Belaj, Belaj 2013: 98.

2 Visine se razlikuju uokolo „gomile“, sam vrh zatečene „gomile“ nalazi se na 215,75 m n.v.

3 Nalazi se na k. č. 4000/9, k. o. Konjevrate.

Sl. 1 Smještaj nalazišta (podloga: ARKOD; izradio: J. Belaj)

Fig. 1 Position of the site (source: ARKOD; made by: J. Belaj)

i tadašnji vanjski suradnik Željko Krnčević obišli su lokalitet i već tada ga stavili u planove Arheološkog odjela Muzeja. Još je i tada tretiran kao „gomila“ (Mendušić 1985). Godine 1998. Željko Krnčević u svojem magistarskom radu navodi da je rekognosciranjem na području Mukošë utvrđeno postojanje većeg antičkog kompleksa te navodi da „postoji mišljenje da bi se moglo ući u trag i sakralnom objektu“ (Krnčević 1998: 65–66). Na tragove nekoga objekta većih dimenzija upozorio je 2002. godine tadašnji konjevratki župnik fra Albert Marić (Gulin 2005b: 118), koji je tada organizirao krčenje lokaliteta te je time donekle ustanovljen oblik objekta za kojega je pretpostavio da je riječ o crkvenoj građevini sa „sačuvanim površinskim grobovima“ (Gulin 2005a: 14). O svemu tome nas obavještava povjesničar i arheolog Ante Gulin u Predgovoru zbornika *Konjevrate i Mirlović Zagora – župe Šibenske biskupije* (Gulin 2005a).

Godine 2012. lokalitet obilaze J. Belaj, A. Nakić i M. Bodružić. J. Belaj i V. Belaj ovaj položaj razmatraju u kontekstu svetih tročlanih struktura starih Slavena (Belaj, Belaj 2013; 2014).

Nakon duljeg zastoja u istraživanju lokaliteta, 20. veljače 2020. godine djelatnici Muzeja grada Šibenika i Instituta za arheologiju, u sklopu dogovorene međuinstitucijske suradnje, obilaze lokalitet i dogovaraju zajedničko istraživanje. U lipnju 2020. godine Institut

za arheologiju financira snimanje lokaliteta i šire okolice LIDAROM.⁴ Sama arheološka istraživanja započela su 13. listopada 2020. godine.

Arheološka istraživanja

Mukoše je višeslojni lokalitet koji pod debelim slojem urušena skriva kamenom zidani objekt još uvijek nepoznatog vremena nastanka pa čak i prvotne funkcije. Osnovu objekta čini pravokutnik (naoko kvadrat) veličine 18,70/18,81 x 19,12/19,25 m,⁵ s apsidama na svakoj strani.⁶ Premda orijentacija objekta izrazito odstupa od smjera istok – zapad, puno je bliže orijentaciji jugoistok – sjeverozapad, u radu će se, radi jednostavnijeg razumijevanja, strane svijeta pojednostavljeno označavati kako se to radi kada se govori o crkvama. Dakle, zid koji je označen kao istočni u stvari je jugoistočni itd. U tom smislu možemo reći da se na istočnoj strani nalaze dvije manje apside (dimenzije oko: 2,60 duž. x 3,50 m šir.),

4 Snimanje je obavila slovenska firma Flycom Technologies d.o.o. Gustoća snimanja iznosi 20 točaka po m², a rezolucija 10 cm; elaborat o snimanju s obradom čuva se u Institutu za arheologiju.

5 Navodimo vanjske dimenzije.

6 Dimenzije objekta s apsidama su 25,36/25,47 (istok – zapad) x 27,18/27,32 (sjever – jug).

Sl. 2 Pogled na lokalitet prije početka istraživanja (snimio: J. Belaj)

Fig. 2 View of the site before the start of the excavation (photo by: J. Belaj)

Sl. 3 Zatečeno stanje – grob 6 (snimio: J. Belaj)

Fig. 3 Conditions upon our arrival – grave 6 (photo by: J. Belaj)

dok se na ostalim stranama objekta nalazi po jedna veća apsida (dimenzije oko: 4–4,10 duž. x 6,60 m šir.)⁷. Ulaz u objekt, kao niti bilo koji drugi otvor u zidovima, do sada nije uočen. Debljina zidova varira, uglavnom iznosi oko 88–91 cm, dok je kod pojedinih apsida dostiže i 1 m.

Glavni cilj ovogodišnjih istraživanja bio je steći uvid u tlocrt objekta u mjeri u kojoj je to moguće, istražiti vidljive grobove te sve nacrtati i fotografski dokumentirati.

Po dolasku na teren zatekli smo lokalitet obrastao u gusto raslinje izraslo posljednjih 18 godina (od arheološke akcije iz 2002. godine). Nalazište je sličilo kružnoj kamenoj gomili promjera oko 35 m i visine do 4 m (sa

zapadne strane) (sl. 2; 4). Vidljivi su bili tek pojedini segmenti zidova, osobito južna apsida na istočnome zidu, kao i grobna arhitektura pojedinih grobova (sl. 3), preostala nakon arheoloških istraživanja iz 2002. godine. U središtu lokaliteta nalazi se velika rupa ljevkastog oblika, dubine oko 2,30 m. Više djeluje kao posljedica „potrage za blagom“ iz centralnog groba gomile nego kao posljedica urušavanja objekta. Nije poznato vrijeme njenog nastanka.

Naša smo istraživanja započeli krčenjem raslinja s „gomile“ i njene neposredne okolice, u promjeru oko 45 m (sl. 4) te postavljanjem geodetskih točaka.⁸

7 Navedene dimenzije su aproksimativne, budući da kompletan tlocrt još nije otkriven.

8 Geodetske točke (četiri) uokolo lokaliteta postavili su djelatnici Ureda ovlaštenog inženjera geodezije Dunko Klarić iz Šibenika.

Sl. 4 Lokalitet tijekom krčenja od raslinja (snimio: E. Podrug)

Fig. 4 Site during the clearing up (photo by: E. Podrug)

O zidovima

Nakon raskrčivanja nalazišta čistili smo ranije otkrivene zidove, vodeći se tlocrtom izrađenim 2002. godine koji se čuva u župnom uredu sv. Ivana u Konjevratima (sl. 6), a ujedno smo otkrivali i pojedine nove segmente koji su nedostajali. Nažalost, nije bilo dovoljno vremena da bi se tlocrt u potpunosti otkrio, prvenstveno stoga što su svojevremenim odnošenjem građe zidova pojedini dijelovi, osobito uglovi građevine gdje se nalazio najkvalitetniji materijal (sl. 7), u znatnijoj mjeri uklonjeni. Zbog toga nivo sačuvanosti zidova nije ujednačen.⁹

Stratigrafski gledano, najviši sloj čini humus. Ispod njega nalazi se sloj urušenja građevine imponantne, no još neutvrđene debljine. Ponegdje se građevinski materijal nalazi prebačen, iznad sloja humusa. To je najvjerojatnije posljedica kopanja na lokalitetu, ne onih arheoloških iz 2002. godine kada je izvađeni materijal uredno slagan ne bi li se mogao koristiti u budućoj konzervaciji zidova, već nekih ranijih, nama nepoznatih. Možda se radi o vađenju građevinskog materijala, ali i o „potrazi za blagom“ iza koje je ostala velika rupa otprilike u središtu objekta.

Radi preglednosti, u skladu s označavanjem zidova, i sam smo lokalitet podijelili na sektore, tako da kada govorimo o sektoru sjever govorimo o sjevernom zidu, apsidi u njemu, zidovima uz njega i grobovima u njegovoj blizini.

Vanjski plašt objekta je u velikoj mjeri otkriven (sl. 8; 9). Još nisu pronađeni svi dijelovi, primjerice zid između dviju manjih apsida na istočnom zidu –

ukoliko se tamo nalazio ulaz tada se ne radi o crkvenom objektu. No, budući da još nije otkriven kompletan tlocrt, uglavnom zahvaljujući spomenutoj konfiguraciji uzrokovanoj odnošenjem građevinskog materijala u prošlosti, pitanje ulaza, kao i zida između spomenutih malih apsida, ostavljamo otvorenim.

Zidovi su izvana izvedeni priklesanim, približno kvadratnim kamenjem, a na unutrašnjoj strani je kamen lomljenak vezan žbukom. Bili su ožbukani, žbuka je za sada pronađena očuvana tek na nekoliko mjesta, primjerice u sjeveroistočnom kutu objekta.

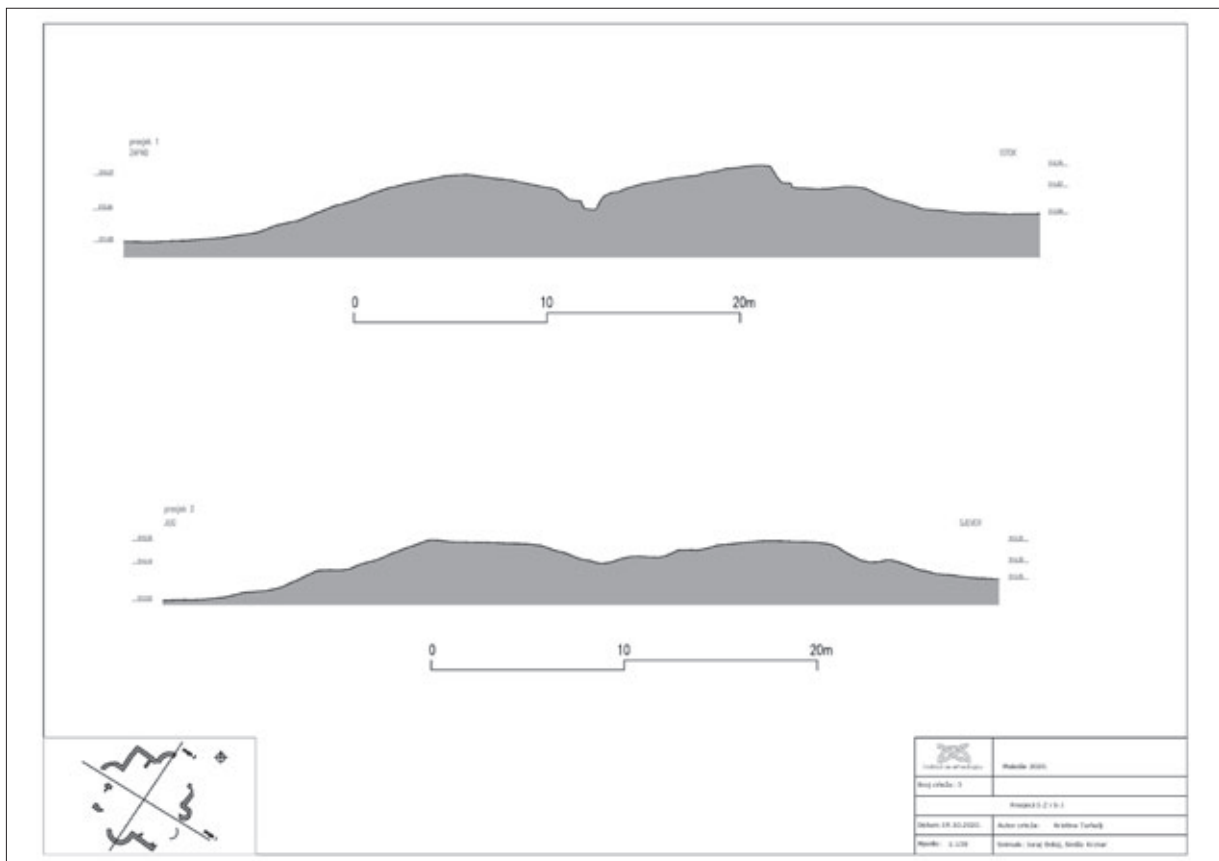
Osim vanjskih zidova, otkriveni su i pojedini „unutrašnji“, nešto tanji zidovi, koji se od vanjskih pružaju pod pravim kutom. Od ranije su poznati zidovi uz sjeverni i južni zid, a u ovogodišnjim istraživanjima otkriven je i unutrašnji zid uz istočni zid. Važno je istaknuti da su ovi zidovi građeni istodobno s vanjskima. Vrlo vjerojatno su imali određenu funkciju vezanu i uz svođenje objekta ovako imponantnih dimenzija (unutrašnji prostor, bez apsida, veličine je oko 16,96 x 17,42 m).

Napomenimo još kako je uočljiv znatan pomak sjevernog segmenta zapadnog zida, što je vjerojatno posljedica snažnog pritiska urušenja s unutrašnje strane objekta.

O grobovima

Istovremeno s raščišćavanjem zidova istraživali smo pojedine otkrivene grobove. Grobovi su ukopani u sloj urušenja, kada je ova građevina bila već neko dulje vrijeme ruševina i očito se nije razmišljalo o njenoj obnovi. Istražili smo i dokumentirali grobove 1–6 (sl. 10). Riječ je o pravokutnim grobovima konstruiranima

⁹ Primjerice, jugozapadni ugao niže je za 145 cm od samo 6 m udaljenog spoja zapadnog zida i apsida.

Sl. 5 Presjeci lokaliteta (izradila: K. Turkalj)

Fig. 5 Cross-sections of the site (made by: K. Turkalj)

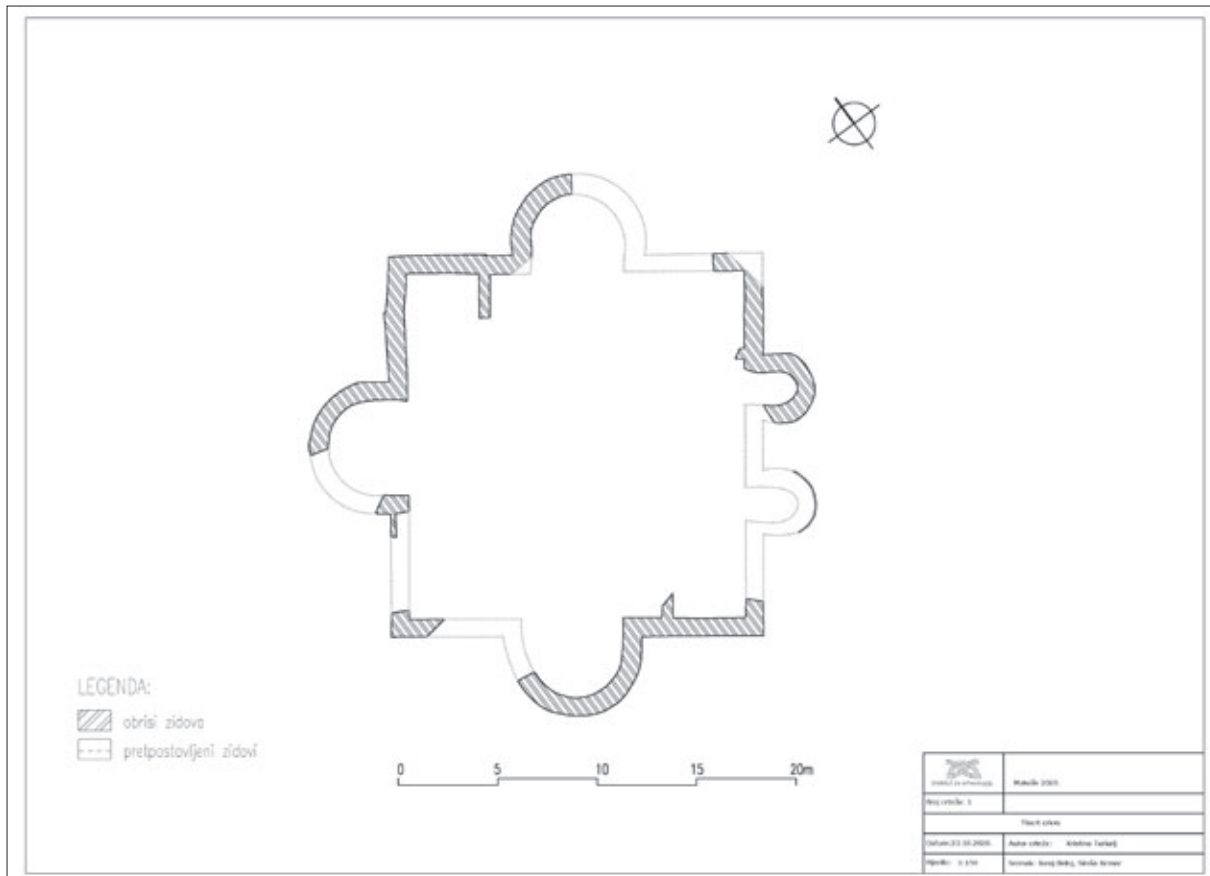
Sl. 6 Tlocrt iz istraživanja 2002. godine pohranjen u župi sv. Ivana u Konjevratima (snimio: J. Belaj)

Fig. 6 Floor plan made during the excavation in 2002 stored in the Parish of St. John in Konjevrate (photo by: J. Belaj)

Sl. 7 Pogled na jugoistočni ugao objekta tijekom radova (snimio: J. Belaj)

Fig. 7 View of the south-eastern corner of the structure at the time of excavation (photo by: J. Belaj)

Sl. 8 Tlocrt istraženih i pretpostavljenih zidova (izradila: K. Turkalj)

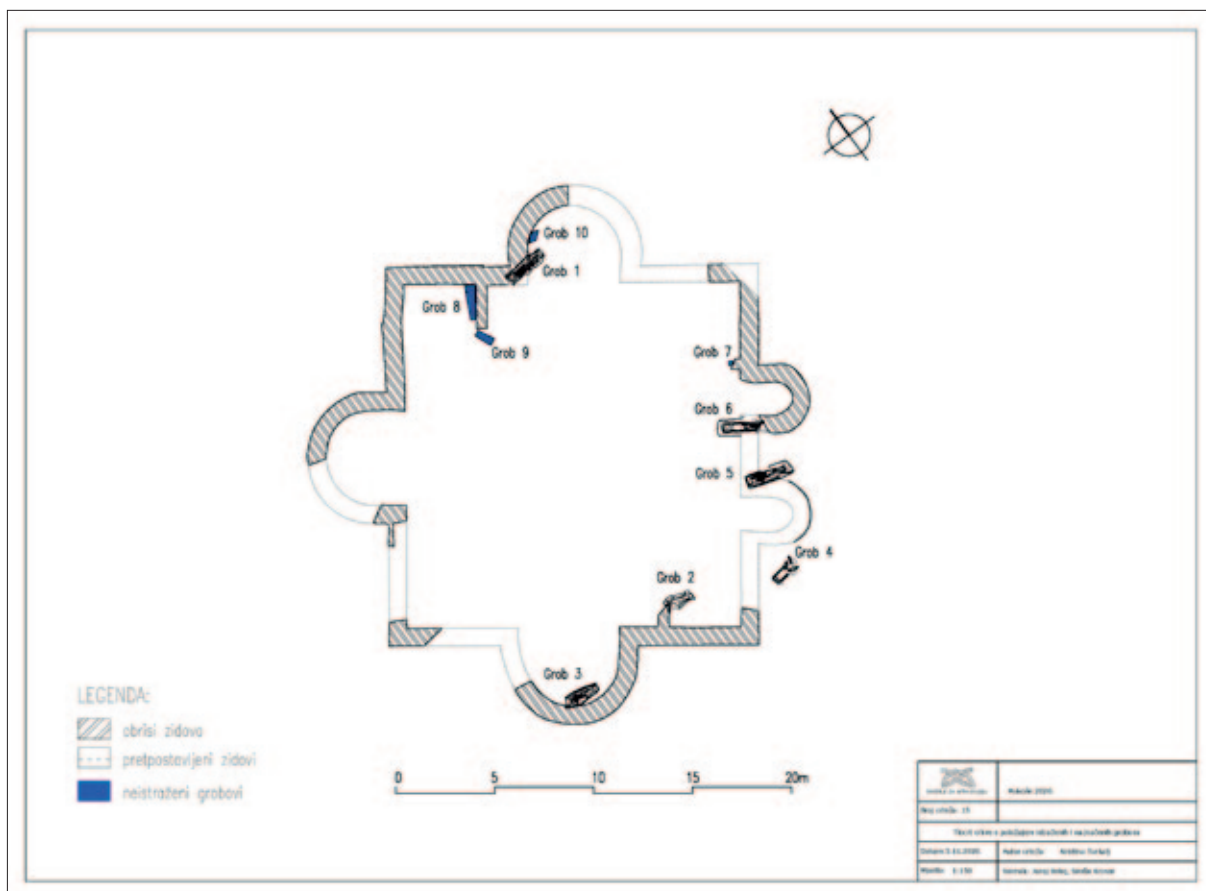
Fig. 8 Floor plan of excavated and assumed walls (made by: K. Turkalj)

Sl. 9 Lokalitet pred kraj istraživanja (snimio: E. Podrug)

Fig. 9 Site at the end of the excavation (photo by: E. Podrug)

Sl. 10 Tlocrt zidova s pozicijama grobova (izradila: K. Turkalj)

Fig. 10 Walls layout with the positions of graves (made by: K. Turkalj)

Sl. 11 Grob 1 – uočeni ostaci pokojnika bez grobne arhitekture (snimio: J. Belaj)

Fig. 11 Grave 1 – noted remains of the deceased individual without the grave architecture (photo by: J. Belaj)

pomoću vertikalno položenih kamenih ploča koje nisu bile ničim učvršćene, pokrovi su im bili istovjetni, ali nisu imali popločani pod: ispod svakog kostura nalazio se sloj zemlje. Osteološki ostaci preneseni su u Institut za arheologiju radi njihove antropološke analize.¹⁰

U grobovima nisu pronađeni nikakvi nalazi. Grobovi 1, 2 i 3 već su bili istraživani i dokumentirani 2002. godine, no kosti im nisu bile izvađene. Ostali grobovi – osim GR 6 i 7 – evidentirani su na spomenutom tlocrtu (manje ili više precizno, primjerice GR 10 ucrtan je s krive strane apside, a južno uz GR 2 ucrtan je bio još jedan grob koji u našim istraživanjima nije utvrđen; usp. sl. 6 i 10), no nisu bili istraživani. Stupanj očuvanosti, kako grobne konstrukcije tako i pronađenih ostataka kostura, variraju od groba do groba.

Grob 1 nalazi su u sjevernom sektoru, ukopan nad zapadnim spojem apside i zida (sl. 11). Bio je obložen pločama sa sve četiri strane te poklopljen s desetak lomljenih ploča. Već je bio istražen i dokumentiran 2002. godine, no kosti nisu bile izvađene. Osim kompletnog kostura, uz njegovu lijevu bedrenu kost ležala je još jedna lubanja.

Grob 2 nalazi se u južnom sektoru, gornji dio mu je ukopan nad unutrašnji zid. Bio je obložen pločama sa sve četiri strane te poklopljen s više lomljenih ploča. Istraživan je 2002. godine. Dimenzijama je kraći od ostalih. U grobu je pronađeno vrlo malo ostataka pokojnika.

Grob 3 nalazi se u južnom sektoru, unutar apside na koju je „sjeo“ tek jednim svojim kutom. Bio je obložen pločama sa sve četiri strane te poklopljen s više lomljenih ploča koje su pronađene urušene. Sačuvan je gotovo čitav kostur. Istraživan je 2002. godine.

Grob 4 pronađen je u istočnom sektoru, južno od južnije apside. Ovo je do sada jedini grob pronađen u potpunosti izvan gabarita objekta. Bio je obložen pločama sa sve četiri strane te poklopljen sa šest lomljenih ploča. U istraživanjima 2002. godine bio je tek rubno zahvaćen,

tako da smo ga, po dolasku, vidjeli u profilu iz kojeg je virio jedino njegov istočni dio, poremećenih bočnih ploča. Moguće da su životinje izvukle osteološke ostatke pokojnika jer smo pronašli tek nekoliko kostiju.

Grob 5 nalazi se u istočnom sektoru, na sjevernom kraju južnije apside. Pronađen je u profilu, bila je vidljiva otprilike polovica groba. Bio je obložen pločama sa sve četiri strane, no istočna nije pronađena. Također, od poklopnih ploča pronađene su samo tri zapadnije. U grobu je pronađen cjelovit kostur.

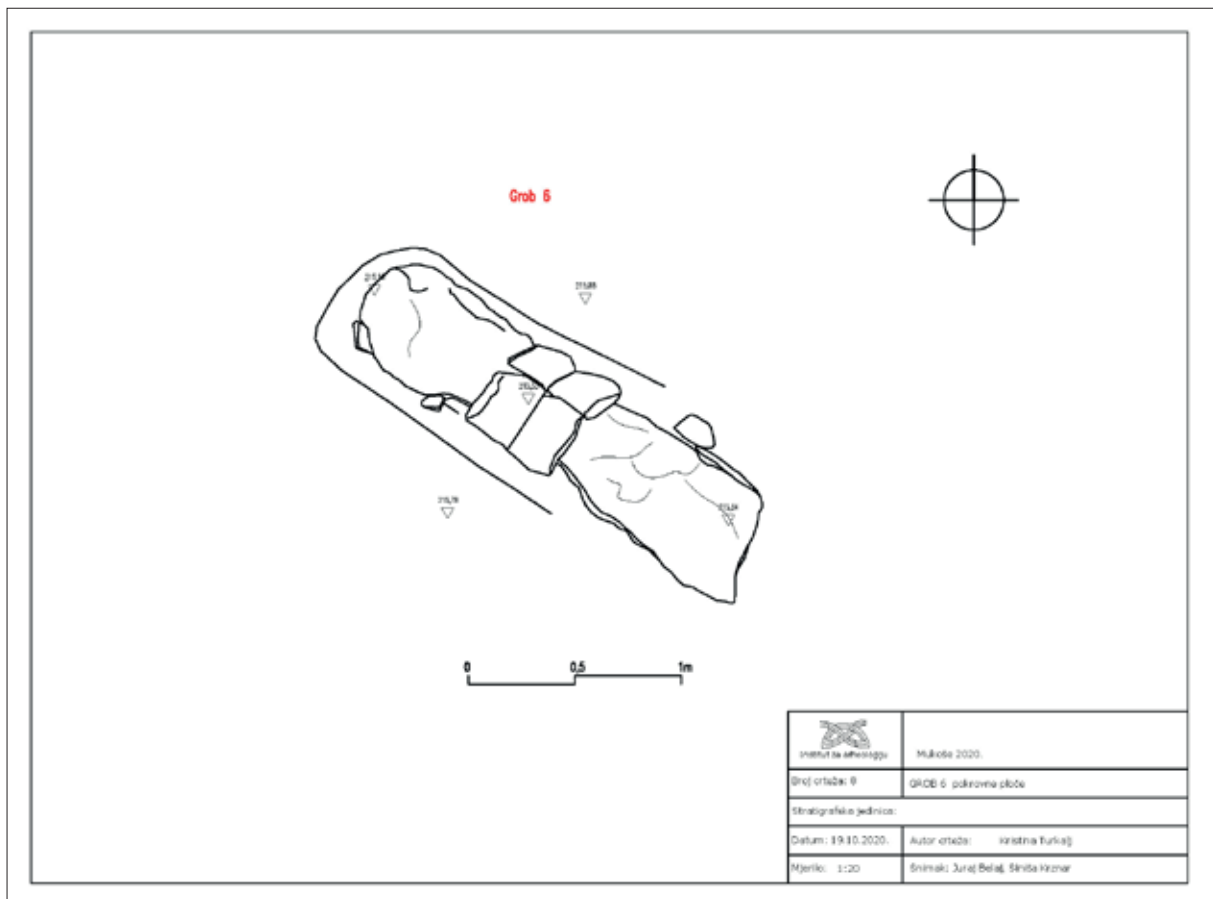
Grob 6 (sl. 12) nalazio se u istočnom sektoru, istočni dio groba ležao je nad spojem istočnoga zida s južnim zidom sjeverne apside, ostatak se pružao u unutrašnjost objekta. Orijentacija mu je pratila onu objekta. U grobu nisu pronađene sve kosti (sl. 13). Na dnu jugozapadnog kuta groba nazire se uredno polagano kamenje koje djeluje poput ruba nekog zida.

Grob 7 otkrili smo ove godine, ukopan je plitko nad unutrašnjim zidom u istočnom sektoru kojega je oštetio. Riječ je o prvom i za sada jedinom grobu položenom u običnu, plitku raku, bez ikakve vidljive arhitekture. To nas upozorava na dodatan oprez u budućim istraživanjima jer je teško vjerovati da je ovo jedini takav ukop na ovom lokalitetu. Otkrili smo samo potkoljenice, vrlo plitko, prigodom raščišćavanja unutarnjeg zida. Položaj groba smo dokumentirali, pokrili i zatrpali zemljom te ćemo ga istraživati u idućim kampanjama.

Grobovi 8, 9 i 10 nalaze se u sjevernom sektoru (v. sl. 11). I njihove smo položaje dokumentirali, no zbog pomanjkanja vremena njihovo istraživanje smo također ostavili za buduće kampanje.

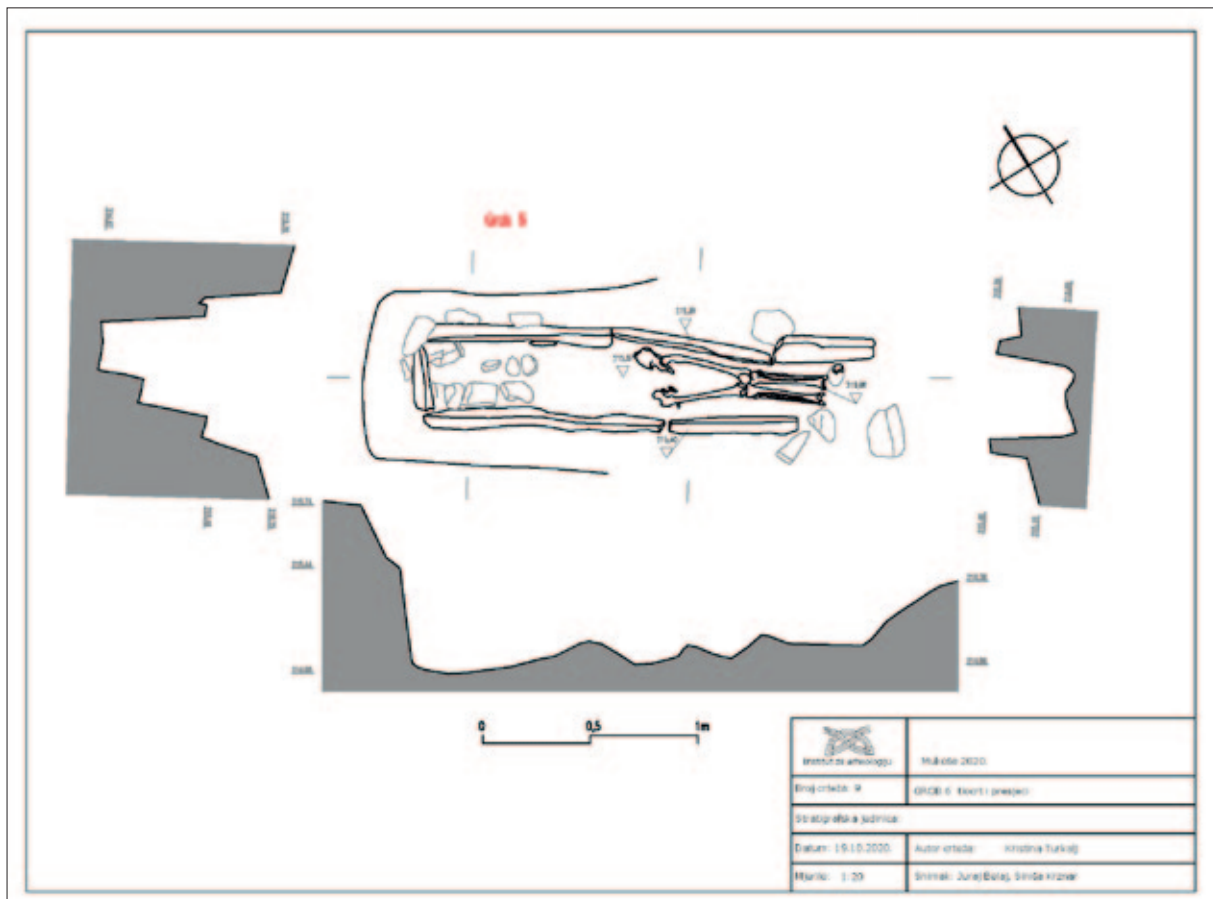
Svi dosad uočeni grobovi, osim GR 4, naslanjaju se ili barem dotiču zidova. Premda to djeluje kao namjera, moguće je da je samo posljedica činjenice da je prvotna namjera istraživača bila otkriti tlocrt objekta. Orijentacije grobova variraju, od relativno pravilne istok – zapad orijentacije (GR 1 i 4), preko one koja prati orijentaciju građevine (primjerice GR 6 i 7, ali možda i GR 8 čija je orijentacija okomita u odnosu na njihovu), do orijentacije sjever – jug (GR 9).

¹⁰ O rezultatima antropološke analize ljudskih koštanih ostataka s nalazišta vidi Kokotović (u ovom broju).

Sl. 12 Grob 6 pokriven pločama (izradila: K. Turkalj)

Fig. 12 Slab-covered grave 6 (made by: K. Turkalj)

Sl. 13 Osteološki ostaci u grobu 6 i presjeci groba (izradila: K. Turkalj)

Fig. 13 Osteological remains in grave 6 and grave cross-sections (made by: K. Turkalj)

Zadnji dan istraživanja čitava je situacija snimljena dronom (uz postavljene foto-točke) i totalnom stanicom. Iz tih snimaka izrađen je tlocrt. Nakon istraživanja, nepokretne strukture na lokalitetu su privremeno konzervirane geo-tekstilom i zemljom. Izbačena zemlja iz naših, ali i ranijih istraživanja, smještena uz samu „gomilu“, uklonit će se bagerom.

Valorizacija lokaliteta i zaključna promišljanja

Na kraju ovogodišnjih kratkih ali plodonosnih istraživanja, lokalitet Mukoš ostaje i dalje zagonetka po mnogim pitanjima na koja neće biti moguće odgovoriti bez nastavka istraživanja. Još nije otkriven kompletan tlocrt objekta, a nisu uočeni nikakvi otvori u zidovima. Naravno, nisu poznate niti točne visine otkrivenih zidova jer nam nije znana originalna konfiguracija terena. U ovogodišnjim istraživanjima u humusu i urušenju nisu pronađeni nikakvi nalazi, s izuzetkom po jednog ulomka keramičke posude i tegule, premda se u okolici lokaliteta može naći na obilje antičke građevinske keramike. Današnjim metodama do odgovora na ova i slična pitanja nije moguće doći neinvazivnim metodama. Potrebno je, stratigrafski, istraživati dublje slojeve u nadi da ćemo naići na arhitektonske elemente koji bi mogli odgovoriti na ključna pitanja: što je bio ovaj objekt, kada je nastao i je li imao više faza gradnje i nadogradnji? Je li oduvijek imao istu (sakralnu) namjenu? Ukoliko je riječ o crkvi, možemo očekivati i starije grobove, iz vremena njenog funkcioniranja.

Trenutačna promišljanja o vremenu nastanka građevine širokog su vremenskog okvira, od (kasno) antičkog vremena, preko ranosrednjovjekovnog, franačkog i romaničkog pa sve do novovjekovnog doba. Svaka pretpostavka poduprta je određenim argumentima, temeljenima na izgledu otkrivenih ostataka ili povijesnih datosti, ali ju pobijaju i poneki kontraargumenti.

Tlocrt, primjerice, djeluje (kasno)antički,¹¹ u okolici lokaliteta nađeno je obilje materijala iz tog razdoblja (Paraman 2011), ali izgled ziđa i žbuke se tome protive. Pučka predaja spominje „crkvu sv. Jure“ (Belaj, Belaj 2013: 97), no pitanje je od kada ona seže. Osim toga, neobjavljena istraživanja iz 2003. godine ukazuju da se srednjovjekovna župna crkva sv. Jurja, poznata iz izvora, nalazila na mjestu današnje, kasnije izgrađene crkve sv. Ivana u Konjevratima.¹² Činjenica da su se pokojnici u nekom vremenu pokopali u ruševine na Mukošama, a ne uz crkvu – ili njene ruševine – na mjestu današnje crkve sv. Ivana u Konjevratima, otvara neka druga pitanja. Za početak razumijevanja razloga za to poslat ćemo uzorak kosti iz odabranog groba na analizu radioaktivnoga ugljika. Grobovi ukopani u urušenje građevine u novome vijeku mogu ukazivati na „kontinuitet svetoga mjesta“, no već je davno uočeno da su se i gomile tako mogle tretirati te su spomenuti ukopi mogli nastati kao

posljedica želje da se pokojnici ukopaju u gomilu.¹³ Nije još jasno jesu li zidovi bili vidljivi prije tih pokopa, no svakako su oni koji su grobove ukopavali morali biti svjesni njihovog postojanja. Za dataciju u karolinško vrijeme u prilog govore tlocrti sličnih objekata, no oni su mnogo manjih dimenzija.¹⁴ Najslabija, i tlocrtom (osim činjenice da „naš“ objekt ima dvije umjesto jedne apside na istočnoj strani), ali i dimenzijama je crkva otkrivena u mađarskom Feldebrőu,¹⁵ za koju mađarski kolege vjeruju da je nastala po uzoru na južnotalijanske crkve, sredinom 11. stoljeća (Szakács 2018: 210–212, sl. 8). Novija talijanska istraživanja pokazuju da su crkve-uzori u osnovi još kasnoantički objekti.¹⁶ M. Mendušić je iznio ideju da su tlocrt u naš kraj možda donijeli viteški redovi, koji su itekako bili prisutni u ovom dijelu Dalmacije (Belaj, Belaj 2013: 98). Protiv novovjekovne datacije govori prikaz Goriša kao ruševine na najstarijoj sačuvanoj detaljnoj karti srednje i dijela sjeverne Dalmacije iz prvog desetljeća 16. stoljeća (Juran et al. 2019: 103, sl. 1), ali i nespominjanje ovog objekta u onodobnim vrelima.¹⁷ Izuzetno zanimljivo će biti provjeriti skriva li lokalitet i tragove slavenskog štovanja Mokoši, na što upućuju pojedine značajke šireg prostora te sam toponim Mukoš (o tome opširnije u Belaj 2017; Belaj, Belaj 2013; 2014).

Mišljenja smo kako arheološka istraživanja ovog objekta valja nastaviti i to ne probnim rovovima ili sondama, već stratigrafski, sloj po sloj. Osobito će biti važno započeti s uklanjanjem slojeva iz unutrašnjosti objekta, kako bi se smanjio pritisak urušenja na zidove iz tog smjera. Pri tom će valjati paziti na pretpostavljene grobove ukopane u najviše slojeve, osobito zbog činjenice da se javljaju i oni bez grobne arhitekture poput groba 7.

Građevinski materijal će i dalje trebati deponirati organizirano – priklesane komade vanjskih lica zidova posebno od amorfnе i sitnije ispune. Zemlju će i nadalje biti najzgodnije odvoziti manjim bagerom. Da bi se sve to moglo učinkovito obavljati, valjalo bi prije svega organizirati krčenje okolice lokaliteta.

U skoroj budućnosti valja planirati konzervaciju zidova te u konačnici – prezentaciju pronađenog objekta, bez obzira iz kojeg vremena potječe.

Napomena

Voditelj istraživanja bio je mr. sc. Željko Krnčević (Muzej grada Šibenika, ravnatelj), zamjenik dr. sc. Juraj Belaj (Institut za arheologiju), a u istraživanjima su sudjelovali još i dr. sc. Marko Dizdar, dr. sc. Siniša Krznar, mag. archeol. Sebastijan Stingl (svi Institut za arheologiju) te arheolog Andrija Nakić (JUK Tvrđava kulture). Dronom je, po potrebi, lokalitet snimao Emil Podrug (Muzej grada Šibenika). Nakon terenskih istraživanja ljudske koštane ostatke s lokaliteta antropološki je analizirala mag. archeol. Tea Kokotović, a crteže lokaliteta izradila je Kristina Turkalj (Institut za arheologiju). Istraživanja su financirana sredstvima Instituta za arheologiju

11 Razmatra se i mogućnost da je riječ o primarno antičkom kompleksu, možda niti ne sakralnoga već stambeno-gospodarskoga karaktera, no da je na temeljima jednoga dijela toga kompleksa u srednjem vijeku nastala sakralna građevina. To bi s jedne strane objasnilo veličinu objekta i velik broj otkrivenih apsida, a s druge bi strane ostala smisljena svijest o svetosti mjesta u okolnom stanovništvu (Belaj, Belaj 2013: 101).

12 Crkva sv. Ivana bila je granatama oštećena u Domovinskom ratu te se pristupilo njezinoj obnovi u sklopu koje su 2003. godine provedena arheološka istraživanja. Istraživanja je vodila Magda Zorić iz Uprave za zaštitu kulturne i prirodne baštine u Šibeniku – Konzervatorski odjel Šibenik, a o rezultatima istraživanja doznajemo iz Gulina 2005b: 115–118. Ispod sadašnjih zidova, ali i inkorporirani u njih, otkriveni su predromanički i romanički slojevi crkve. Unutar i uokolo crkve istraženo je 35 grobova u kojima su, kao najzastupljeniji, nađeni novci 13. stoljeća te nakit i dijelovi odjeće datirani od 12. do 15. stoljeća.

13 O tom fenomenu opširno u: Šučur 2015.

14 O njima u: Belaj, Belaj 2013: 98–100, s literaturom.

15 Na kojeg nas je upozorio povjesničar Josip Pavić (Tvrđava kulture Šibenik).

16 Na podatku zahvaljujemo dr. sc. Ivani Tomas (Odsjek za povijest umjetnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu).

17 Naravno, arhivska istraživanja bi trebalo intenzivirati.

INTERNETSKI IZVOR / INTERNET SOURCE

ARKOD, Agencija za plaćanja u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju – <http://preglednik.arkod.hr/ARKOD> (30.08.2021.)

LITERATURA / BIBLIOGRAPHY

- Belaj, J. 2017, Staroslavenska mitološka pozornica u kulturnom turizmu NP »Krka«, in: *Vizija i izazovi upravljanja zaštićenim područjima prirode u Republici Hrvatskoj - Aktivna zaštita i održivo upravljanje u Nacionalnom parku »Krka»*, Zbornik radova znanstveno-stručnog skupa, Šibenik, 28. rujna – 3. listopada 2015, Marguš D. (ed.), Javna ustanova »Nacionalni park Krka«, Šibenik, 588–602.
- Belaj, J., Belaj, V. 2013, Tragovi obrednoga organiziranja novoosvojenoga hrvatskog prostora u ranosrednjovjekovnoj hrvatskoj Dalmaciji, in: *Kultovi, mitovi i vjerovanja u Zagori*, Zbornik radova sa znanstvenog skupa održanog 14. prosinca 2012. u Unešću, Kapitanović, V. (ed.), Kulturni sabor Zagore, Filozofski fakultet u Splitu, Veleučilište u Šibeniku, Split, 89–107.
- Belaj, V., Belaj, J. 2014, *Sveti trokuti. Topografija hrvatske mitologije*, Ibis grafika, Institut za arheologiju, Matica Hrvatska, Zagreb.
- Gulin, A. 2005a, Predgovor, in: *Konjevrate i Mirlović Zagora – župe Šibenske biskupije*, Zbornik radova Znanstvenog skupa »Sela šibenskog zaleđa župa Konjevrate i Mirlović Zagora u prošlosti«, Gulin A. (ed.), Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 5–16.
- Gulin, A. 2005b, Sela župa Konjevrate i Mirlović Zagora u srednjem vijeku, in: *Konjevrate i Mirlović Zagora – župe Šibenske biskupije*, Zbornik radova Znanstvenog skupa »Sela šibenskog zaleđa župa Konjevrate i Mirlović Zagora u prošlosti«, Gulin A. (ed.), Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 113–136.
- Juran, K., Barzman, K.E., Faričić J. 2019, Kartografija u službi mletačke države: karta sjeverne i srednje Dalmacije nepoznatog autora s početka 16. stoljeća, *Geoadria*, Vol. 24(2), 93–139. <https://doi.org/10.15291/geoadria.2885>
- Kokotović, T. 2021, Rezultati antropološke analize ljudskih koštanih ostataka s nalazišta Mukoše kraj Goriša iz sezone 2020. godine, *Annales Instituti Archaeologici*, Vol. XVII, (u tisku).
- Krnčević, Ž. 1998, *Srednjovjekovna arheološka topografija na prostoru Šibensko-kninske županije*, MA Thesis, University of Zagreb, Zagreb.
- Mendušić, M. 1985, Rekognosciranje šibenskog područja, *Obavijesti Hrvatskog arheološkog društva*, Vol. XVII(1), 17–19.
- Paraman, L. 2011, *AB 6: Konjevrate – Tomičevac. Izvješće o zaštitnom arheološkom istraživanju na trasi Plinovodnog sustava Like i Dalmacije – IV. dio sustava od PČ/MRS Benkovac do PČ Dugopolje*, Zagreb (neobjavljeni elaborat pohranjen u Georheo d.o.o.).
- Szakács, B. Z. 2018, Architecture in Hungary in the Eleventh Century, in: *Architektura w początkach państw Europy Środkowej / Architecture in the Early Period of Central European States*, Janiak T., Stryniak D. (eds.), Muzeum Początków Państwa Polskiego, Gniezno, 199–222.
- Šućur, J. 2015, *Ukapanje u prapovijesnim tumulima od kasne antike do novog vijeka na prostoru između Zrnanje i Neretve*, Unpublished PhD Thesis, University of Zadar, Zadar.

SUMMARY

In October 2020, the Institute of Archaeology and the Šibenik City Museum excavated the site of Mukoše near Goriš in Šibenik-Knin County (Fig. 1). The excavation was undertaken within the research project of the Croatian Science Foundation, Development and Heritage of the Military Orders in Croatia (milOrd) (HRZZ, IP-2019-04-5513).

The site of Mukoše was treated as "tulumus" as early as 1985. Since 1998, a possibility that the tumulus might hold a sacral structure came up, and the traces of it were confirmed by the first trial excavation in 2002. The graves buried in the collapsed portion of the structure were also recorded. Mukoše is a multiple-layer site that, under a thick collapsed layer, holds a stone structure with a still unknown period of origin and original function. The orientation of the structure deviates significantly from the east-west direction and is much closer to orientation in the direction of southeast-northwest. The base of the structure consists of a rectangle around 18.70 x 19.25 m, with two smaller apses on one side and one larger apse on the other sides. The inner walls of the structure can also be noted. The entrance to the structure, as well as other openings in the walls, has not been discovered thus far. The thickness of the walls varies and is usually around 88-91 cm. When the structure had already collapsed, multiple graves were buried in the collapsed portion, probably at the beginning of the early modern period.

The main goal of this year's excavation was to gain insight into the structure's floor plan, to the extent it was possible to do so, excavate visible graves, and document the findings in drawing and photos. Upon arrival to the site, we found a site similar to a circular tumulus around 35 m in diameter and up to 4 m in height (Fig. 2; 4). Only some fragments of the walls were visible, as well as the grave architecture of certain graves (Fig. 3). In the centre of the site, there is a big funnel-shaped hole, around 2.3 m deep. It is probably the consequence of "the search for gold".

After we cleared out the site, we cleaned the previously discovered walls, guided by the floor plan made in 2002 (Fig. 6). Simultaneously, we revealed new segments that were missing (Figs. 8–9). Unfortunately, there was not enough time for the floor plan to be entirely revealed, primarily due to the fact that certain parts of the structure, especially the corners with the highest quality material, were subjected to removal of material (Fig. 7), resulting in their absence. Due to that, the level of preservation is not uniform. Aside from the outer walls, some "inner" walls were also discovered. They extend from the outer walls at a right angle and were built contemporaneously with them.

While we were clearing up the walls, we also excavated some discovered graves. The graves were buried in the collapsed layer when this structure had already been a ruin for some time and its renovation was not an option. We excavated and documented graves 1-6 (Fig. 6; 10). They are rectangular, constructed with the help of vertically placed unsecured stone slabs. Their covers were the same, but they did not have a paved floor: there was a layer of soil beneath each skeleton (Figs. 11–13). The graves did not reveal any finds. Osteological remains were transported to the Institute of Archaeology and are to be anthropologically analysed. The degrees of preservation of the grave architecture and the discovered skeletal remains vary depending on the grave. The orientations also vary, from the relatively regular orientation in the direction of east-west, to the ones in line with the direction of the structure, and the orientation in the direction of north-south. Grave 7 was discovered this year. It is the first and, for now, the only grave placed in an ordinary, shallow pit, with no visible architecture, warning us we should be especially careful during future excavations.

At the end of this year's short but fruitful excavation, the site of Mukoše still remains a mystery regarding many questions that we will not be able to answer if we do not continue the research: what was this structure, when was it constructed, and was it built and rebuilt in more phases? Did it always have the same (sacral) function? If this was a church, we can expect even older graves, from the time it was used.

Current deliberations on the time the structure was built cover a broad timeframe, from the (late) antiquity to the Early Middle Ages, the Frankish and Romanesque periods, and the early modern period. Every assumption is supported by arguments based on the appearance of the discovered remains or historical facts but is also refuted by counterarguments. The most similar in floor plan and dimensions is the church discovered in Hungarian Feldebrő, believed by our Hungarian colleagues to be from the 11th century.

We believe that we should continue the archaeological excavation of this structure, plan the conservation of the walls in near future, and finally – plan the presentation of the discovered structure, regardless of the period it was built in. It will be especially interesting to find out whether this site holds traces of Slovene worship of Mokoša, as certain characteristics of the wider area, as well as the toponym of Mukoše, suggest.